

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У зв'язку зі стрімким соціальним та політичним розвитком нашої країни, змінюється характер вимог до рівня знань та кваліфікації майбутніх фахівців. Суспільству потрібні фахівці з гнучким і оригінальним мисленням, багатою уявою, котрі зможуть швидко пристосуватися до швидкоплинних змін на ринку праці та максимально використовувати накопиченні знання й уміння в нових умовах. Особливо актуальною на сучасному етапі стає проблема забезпечення якості професійної підготовки фахівців у вищій школі.

Як свідчать дослідження та практика, у вищих закладах освіти приділяється недостатньо уваги ефективному використанню педагогічної практики як засобу підвищення якості формування творчих умінь майбутніх педагогів. Саме це й зумовлює неабияку актуальність пошуку нових методів організації педагогічної практики.

Вивчення наукового фонду дозволяє стверджувати, що проблема творчості та формування творчих умінь студентів розглядалася з таких позицій: вивчення характеру зв'язків мислення особистості та творчості (О. Брушлинський, О. Лук, О. Матюшкін); розкриття психологічної структури обдарованості та творчості (Ю. Гільбух, В. Моляко, К. Текес, В. Чудновський); виявлення механізму творчого мислення як діяльності (Ю. Кулюткін, О. Н'юелл, Є. Телегіна); висвітлення педагогічних засад формування творчої особистості вчителя (І. Зязюн, Н. Кічук, Н. Посталюк). Проте проблема підвищення якості формування творчих умінь майбутніх педагогів засобами педагогічної практики залишається поза увагою науковців. Метою статті є розкрити засоби організації педагогічної практики, висвітлити завдання, які сприяють підвищенню ефективності формування творчих умінь студентів бакалаврату та магістратури в цьому виді професійної підготовки майбутніх фахівців.

Педагогічна практика студентів ОНУ ім. І.І. Мечникова передбачає такі форми: виробнича практика, що здійснюється на етапі підготовки бакалаврів (IV курс) та спеціалістів (V курс), а також науково-педагогічна (асистентська) практика магістрантів (V курс).

Перед початком педагогічної практики кожного курсу організується настановна конференція, на якій студентам пояснюються завдання, зміст та порядок проходження практики. У період практики студенти проводять залікові уроки, позакласні виховні заходи, ведуть щоденник педагогічної практики, складають психолого-педагогічну характеристику на учня та колектив.

Педагогічна практика завершується підсумковою конференцією, на якій робляться підсумки та оцінюються результати її проходження.

З метою формування творчих умінь майбутніх учителів було впроваджено такі етапи організації самостійної роботи:

- пропедевтичний (націлений на засвоєння теоретичного матеріалу);
- відтворювальний (має на меті закріплення теоретичних знань, формування творчих умінь у розгорнутому вигляді);
- креативний (передбачає створення нової інформації, є спрямованим на розробку самостійних проєктів).

Класифікація завдань за окресленими етапами дає змогу активізувати інтерес майбутніх учителів до педагогічної діяльності, розвивати творчу фантазію та уяву, інтелектуальні здібності, професійні вміння та навички.

Діяльність студентів IV курсу навчання в межах педагогічної практики на пропедевтичному етапі передбачала оволодіння майбутніми вчителями знаннями щодо організації навчання у загальноосвітній школі, сприяла формуванню інтересу до педагогічної діяльності. Студенти-практиканти ознайомилися з основними напрямками навчально-виховної діяльності школи, відвідували уроки, аудиторні та позааудиторні виховні заходи в закріпленому класі, брали участь в їх обговоренні.

На цьому етапі студентам було запропоновано зробити педагогічний аналіз висловлювань видатних філософів та педагогів:

- "Справжній учитель – не енциклопедичний словник, але Сократ" (П.П. Блонський);
- "Педагогічна діяльність – це насамперед праця думки, спрямована на те, щоб одухотворити вихованців бажанням знати, мислити, мати правильні погляди на навколишній світ" (В.О. Сухомлинський);
- "Учитель – це людина, скерована у майбутнє, він формує в молодих людей активне і відповідальне прагнення оновлення світу, в якому вони живуть" (І.А. Зязюн).

Аналізуючи наведені ідеї, студенти-практиканти окреслювали ті вимоги, яким має відповідати сучасний учитель, обговорювали його професійні завдання та функції, висловлювали своє ставлення до запропонованих вище положень. Виконання зазначених завдань сприяло формуванню творчої індивідуальності майбутніх фахівців, удосконаленню вміння бачити проблему.

До системи пропедевтичної роботи було включене завдання на розробку індивідуального словника наукових термінів. Ця робота передбачала визначення сутності феномена "творча особистість учителя", аналіз творчих умінь педагога, коментарі студентів-практикантів. Наприклад, майбутні фахівці інтерпретували поняття "творча особистість учителя" з позиції педагогіки, розглядаючи такі її види:

– творча особистість учителя характеризується усвідомленням об'єктивної необхідності творчості на рівні переконань, інтелектуальною активністю, що відображаються у взаємозв'язку науково-педагогічного стилю мислення і творчої уяви, які виявляються в індивідуальному стилі творчості за своїм характером професійної діяльності [1: 14];

– творчий учитель – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності, відповідним рівнем знань предмета, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які за сприятливих для педагогічної творчості вчителя умов забезпечують його ефективну педагогічну діяльність з розвитку потенціальних творчих можливостей учнів [7: 25].

Студентам-практикантам також було запропоновано завдання з розробки програми круглого столу, у ході якого передбачалася зустріч з досвідченими вчителями школи. Майбутні вчителі розробляли питання та окреслювали

найактуальніші проблеми формування та розвитку творчої особистості школярів. Особлива увага зверталася на обговорення та аналіз оригінальних, новаторських методів та прийомів, котрі використовують учителі з метою формування творчого потенціалу учнів. Така пропедевтична підготовка до прес-конференції дозволила стимулювати інтерес майбутніх учителів до педагогічної діяльності та потребу в постійному самовдосконаленні.

На відтворювальному етапі були впроваджені завдання, які мали на меті систематизувати та закріпити знання майбутніх учителів, котрі вони отримали на пропедевтичному етапі. Студенти-практиканти самостійно розробляли плани-конспекти уроків, відбирали необхідний дидактичний матеріал, проводили пробні уроки, брали участь в обговоренні з учителем-предметником, визначали тему, розробляли сценарій проведення виховного заходу. Крім цього, майбутні вчителі збирали інформацію про учня шляхом спостереження за його поведінкою, проведення психодіагностики, дослідження його творчого потенціалу (наприклад, за тестом Н. Вишнякової "Креативність – діагностика творчих здібностей" [1], методикою О. Дьяченко "Домальовування фігур"[6]).

Аналіз наукового фонду (Н. Кічук, Н. Ничкало, В. Кудіна) дає змогу стверджувати, що використання потенціалу педагогічних задач сприяє розвитку проблемного бачення, творчої уяви, формуванню стійкого інтересу до педагогічної діяльності. З метою підготовки до педагогічно важливих ситуацій на відтворювальному етапі нами була організована робота студентів-практикантів з розв'язання педагогічних задач. Варіанти такі:

1. Учитель проводить перший у своєму житті урок. Дванадцятирічний Андрійко є дуже енергійним хлопчиком, говіркою, він до всього виявляє цікавість. Після привітання, коли вчитель робить переклик, він ставить йому багато запитань, таких як "Скільки вам років?", "А ви заміжня?", "Ви дивилися фільм "Термінатор?". Учитель розгубився. Як, на вашу думку, повинен діяти молодий педагог?

2. Учень сьомого класу систематично запізнюється на перші уроки. Зауваження вчителя ніяк на нього не впливають. Як вам здається, що можна зробити, щоб змінити ситуацію?

3. Учениця дев'ятого класу, коли щось не розуміє при поясненні нового матеріалу на уроці, чи не встигає, відкидає зошит та кричить "Я не розумію", відмовляючись працювати далі. Як ви будете діяти у подібній ситуації? Яку систему методів оберете?

4. Йде урок. Вчитель пояснює нову тему, працює біля дошки. Раптом чує, що за його спиною хтось сміється та розмовляє. Обертаючись, вчитель помічає, що один хлопчик сам не працює та заважає іншим, відволікає їх. На зауваження, які робить учитель, не реагує. Учитель перериває пояснення та каже учневі: "Якщо я почую ще хоч одне слово, ти вилетиш звідси. А зайдеш лише з батьками." Як ви оцінюєте поведінку вчителя? Поставте себе на його місце. Як би ви вирішили таку ситуацію?

5. Учениця першого класу дуже хотіла якомога скоріше піти до школи, тому мати навчила її читати та писати. Тепер дівчинці не цікаво в школі, вона втратила інтерес до навчання, оскільки все, що пояснює вчитель, їй вже є знайомим. Як, на вашу думку, має діяти вчитель, щоб змінити ситуацію?

Розв'язання зазначених педагогічних задач відбувалося під час засідання "круглого столу", студенти-практиканти аналізували педагогічні ситуації, надавали свої варіанти їх вирішення, аргументували власні ідеї та пропозиції.

На відтворювальному етапі майбутні вчителі також підбирали інформацію за темою "Сто порад учителям" В.О. Сухомлинського: скарбниця ідей". Студенти аналізували твір видатного педагога в таких напрямках: формування покликання до праці вчителя, вимоги до діяльності вчителя, якості педагога – майстра. На основі аналізу окреслених напрямків вони розкривали актуальність педагогічних ідей В.О. Сухомлинського для професійного саморозвитку вчителя. Майбутні фахівці також мали визначити, який вплив має педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського на процес їхнього власного становлення як педагогів.

На креативному етапі була організована дискусія студентів-практикантів "Формування творчої особистості школярів" із залученням учителів-предметників та викладачів. Учасники здійснювали колективну генерацію максимальної кількості ідей щодо вирішення означеної проблеми. Після цього майбутні фахівці виконували завдання з підготовки власного "банку ідей", який передбачав узагальнення висунутих пропозицій щодо розв'язання цієї проблеми.

З метою ознайомлення майбутніх учителів з основними видами навчання, озброєння студентів умінями організації виховної (аудиторної та позааудиторної) роботи у ході виробничої педагогічної практики на **V курсі навчання** майбутні педагоги – **спеціалісти** – на пропедевтичному етапі з поміж інших готували повідомлення за темою "Засоби контролю знань учнів у контексті різних парадигм навчання (догматичне, пояснювально-ілюстративне, проблемне, програмоване)". Це завдання виконувалося студентами-практикантами самостійно та передбачало виконання таких дій: складання списку теоретичних джерел та Інтернет-видань за окресленою темою, опрацювання накопиченого матеріалу, аналіз наукових позицій з цієї проблеми.

Задля узагальнення теоретичної інформації майбутні вчителі доповнювали індивідуальний словник наукових термінів. Завдання передбачало включення до цього словника визначення таких понять, як "догматичний вид навчання", "пояснювально-ілюстративне навчання", "проблемне навчання", "програмоване навчання" за різними педагогічними джерелами.

Позитивним впливом на підвищення якості формування творчих умінь студентів відзначається й завдання на проведення самоаналізу сформованості педагогічних якостей. Використовуються тест на самооцінку творчої діяльності при підготовці до уроків та на уроці, тест на самооцінку ступеня володіння вчителями засобами стимулювання творчої діяльності учнів (С.О. Сисоева) [9], тест на оцінку самоконтролю у спілкуванні (М. Снайдер) [8], методика виявлення комунікативних та організаторських схильностей [7].

На відтворювальному етапі студенти мали підготувати есе за темою "Формування творчих умінь учнів у контексті різних видів навчання". У ході виконання цього завдання вони розкривали сутність поняття "творчі вміння учнів", визначали основні умови формування та розвитку цих умінь у контексті догматичного, пояснювально-ілюстративного, проблемного, програмованого навчання, описували роль цих видів навчання для розвитку інтелектуальних здібностей учнів.

Як свідчить аналіз педагогічних джерел (І. Харламов, В. Кан-Калик, Н. Нікандров), педагогічна творчість учителя завжди спрямована на створення сприятливих умов для формування творчого потенціалу учнів. З метою виявлення рівня сформованості творчих умінь учнів, на відтворювальному етапі була організована діяльність студентів-практикантів з проведення психодіагностики учнів досліджуваного класу. Майбутні фахівці робили педагогічну оцінку рівня

сформованості творчих умінь учнів за методикою, запропонованою С. Сисоєвою. Ця методика розрахована на дослідження творчого потенціалу учнів різного віку, проводиться методом незалежних характеристик та передбачає використання можливостей педагогічного колективу та батьків.

Знання творчих умінь кожного учня дає можливість проаналізувати творчий потенціал всього класу та обрати індивідуальні та колективні форми й методи навчання, спрямовані на розвиток проблемного бачення, фантазії, здатності до висунування оригінальних ідей, уміння аналізувати, робити висновки тощо.

На основі отриманих даних студенти-практиканти п'ятого року навчання на креативному етапі розробляли програми виховних заходів (екскурсії, організація предметних гуртків, проведення консультацій) спрямованих на формування творчих умінь учнів. Майбутні фахівці обговорювали проблемні ситуації, які можуть виникнути в ході проведення виховного заходу, прогнозували ефективність кожного заходу в присутності класного керівника чи керівника практики, студенти визначали, якою має бути їхня поведінка, стиль педагогічного спілкування з учнями.

У процесі **науково-педагогічної (асистентської) практики** на пропедевтичному етапі в межах навчального курсу "Педагогіка вищої школи" студенти-магістранти готували повідомлення за темою "Інноваційні технології навчання у вищому навчальному закладі (диференційоване навчання, проблемне навчання, ігрові технології навчання, інформаційні технології навчання, особистісно орієнтоване навчання)". Це завдання мало на меті ознайомити майбутніх викладачів із змістом, засобами впровадження, функціями сучасних технологій навчання у вищому закладі освіти. Виконання його передбачало визначення магістрантами того потенціалу у формуванні творчих умінь майбутніх фахівців-бакалаврів, який розвивається в смисловому полі кожної з окреслених технологій, а також тих труднощів, які можуть виникнути в студентів.

Особливо слід підкреслити важливість такого завдання в межах педагогічної практики, як підготовка повідомлення "Здобутки викладачів-науковців", що здійснювалося на основі аналізу педагогічної діяльності конкретного викладача. З метою виконання цього завдання студенти-магістранти відвідували заняття та лекції викладачів-науковців, проводили бесіди з метою вивчення їхніх творчих знахідок. Після цього майбутні фахівці аналізували, систематизували та узагальнювали накопичені матеріали та оформляли отримані результати у вигляді доповіді на підсумковій конференції.

Окрім цього, студенти-магістранти проводили самодіагностику професійно-педагогічних якостей (тести: "Чи сформований у вас педагогічний такт" (М. Станкін), "Визначте, який ви лектор" (М. Станкін) [10], тест на виявлення тенденцій до стилів педагогічного спілкування, тест на виявлення творчого потенціалу (М. Зюзько) [2], методика виявлення сформованості педагогічного такту [7]) та виконували завдання "Творчі вміння викладача", яке мало на меті проектування тих умінь, котрі мають бути сформовані протягом асистентської практики.

Як свідчить аналіз педагогічних джерел (Н. Ничкало, В. Кудіна), розширенню можливостей формування основ майбутньої професійної діяльності та більш свідомого ставлення до неї забезпечує "метод протоколів", який широко використовується у вищих навчальних закладах США. Протокол – це запис на півці або опис (наприклад, за типом повідомлення очевидця без редакційних коментарів) педагогічно важливої події, яка відбувалася в аудиторії. Цей метод дає можливість підготувати майбутніх викладачів до педагогічно важливих ситуацій ще до того, як вони зустрінуться з ними у реальному житті. Такі ситуації стосуються мистецтва викладання, поведінки викладача, його спілкування зі студентами.

На креативному етапі магістрантам було запропоновано завдання з підготовки та проведення навчального заняття з використанням елементів проаналізованих на пропедевтичному етапі інноваційних технологій навчання. Був зроблений відеозапис занять та організовано колективне обговорення позитивних та негативних сторін у рамках засідання дискусійного клубу. Під час дискусії майбутні фахівці аналізували власну поведінку, стиль педагогічного спілкування, робили висновки та надавали рекомендації.

Студенти-магістранти також готували твори-роздуми (за Н.Кічук), які передбачали здійснення самооцінки рівня сформованості творчих умінь. Орієнтовними темами цих творів-роздумів були такі: "Діяльність викладача та студентів як засіб розвитку творчої індивідуальності педагога", "Розвиток педагогічної творчості на базі педагогічної практики: аналіз мого досвіду", "Моє професійне зростання як творчого викладача".

Таким чином, ефективність формування та розвитку творчих умінь майбутніх фахівців залежить від рівня організації та керівництва педагогічною практикою. З метою підвищення рівня цих умінь були запроваджені завдання, які розгорталися в такі етапи: пропедевтичний, котрий був націлений на засвоєння знань щодо організації навчання в освітньому закладі, напрямів навчально-виховної діяльності; відтворювальний, що мав на меті закріплення теоретичних знань, отриманих на попередньому етапі, формування творчих умінь у розгорнутому вигляді; креативний етап, який спрямовував студентів на створення самостійних творчих проєктів з наступною аргументацією їх потужності, представленням у студентській групі, колективним обговоренням, визначенням негативних та позитивних сторін. Запропонований підхід дає можливість активізувати формування проблемного бачення майбутніх фахівців, розвиток творчої фантазії та уяви, виховання прагнень до самотворення в професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у розробці нових методів та технологій навчання як засобу формування професійних умінь та навичок, дослідницького потенціалу майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишнякова Н. Ф. Креативная психопедагогика: монография / Вишнякова Н. Ф. – Минск, 1995. – Ч. I. – 240 с.
2. Зюзько М.В. 5 шагов к себе. – М.: Просвещение, 1992. – 73 с.
3. Кічук Н. В. Творча особистість учителя: педагогічні засади формування: навчальний посібник. – Одеса, 1999. – 88 с.
4. Князян М.О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутнього педагога: структура, функції, засоби активізації: навчальний посібник. – Ізмаїл: Сміл, 2006. – 136 с.
5. Ничкало Н. Г., Кудіна В. О. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія. – Черкаси: Вибір, 2002. – 322 с.
6. Педагогічна практика: Навчально-методичний посібник (частина 1) / За ред. Л. В. Пшеничної, А.В. Сбруєвої. – Суми: СДПУ, 2004. – 174 с.
7. Педагогічна практика: навч.-метод. посібн. (частина 2) / За ред. Л.В. Пшеничної, О.І. Огієнко, О.В. Перетьятко. – Суми: СДПУ, 2004. – 168 с.

8. Педагогічна практика студентів передвипускних та випускних курсів педагогічного університету / Е.У. Гуцало, Калашникова Л.В. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2004. – 128 с.

9. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. посібник. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112с.

10. Станкин М.И. Психологические способы установления контактов между людьми. – М.: МПСИ, 2006. – 400с.

11. Стефіна Н.В. Педагогічна практика студентів у школі: навч. посібник. – Суми: СДПУ, 2005. – 84 с.

12. Чепиков В.Т. Педагогическая практика: учебно-практич. пособ. – Мн.: Новое Знание, 2004. – 204 с.

Подано до редакції 21.08.09.

РЕЗЮМЕ

У статті йдеться про проблему підвищення якості формування творчих умінь студентів вищих закладів освіти засобами педагогічної практики. Запропоновано етапи організації педагогічної практики студентів для формування даних умінь.

Ключові слова: педагогічна практика, творчі вміння.

Е.В. Хромченко

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ УМЕНИЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

РЕЗЮМЕ

В статье изучается проблема повышения качества формирования творческих умений студентов ВУЗов посредством педагогической практики. Предложены этапы организации педагогической практики студентов для формирования данных умений.

Ключевые слова: педагогическая практика, творческие умения.

О. V. Hromchenko

TEACHING PRACTICE AS A MEANS OF INCREASING THE QUALITY OF FORMING FUTURE TEACHER'S CREATIVE ABILITIES

SUMMARY

The article covers the problem of increasing the quality of forming students' creative abilities by means of teaching practice; suggests some stages of organisation of teaching practice for forming such abilities.

Keywords: teaching practice, creative abilities.
